

JOK-Bladet

Medlemsblad för Järnafältets Ornitologiska Klubb 4:2018

*När mörkret faller
är det gott med en
kopp fika efter
utflykten!*

*Vintern och
vårens nya
program-
punkter*

*Fiskrestaurang och le-
verpastej i Råstasjön...*

Möt Robert Franzén!

*Anna Lyubútova
naturfotograf på "G"*

*Duvhöken har flyttat in
till storstaden numera...*

Notiser, exkursionsrapporter och lite mer historia...

Järvafältets Ornitologiska Klubb (JOK)

Järvafältets Ornitologiska Klubb (JOK), bildades 1961 och har allt sedan dess haft till huvuduppgift att observera och värna om fågelfaunan på Järvafältet.

JOK bedriver idag en intensiv verksamhet på fr.a. norra Järvafältet, med målsättningen att området skall innehålla en så art- och individrik fågelfauna som möjligt.

Då Järvafältet är utsatt för kraftig exploatering runt kanterna, utgör klubben den viktigaste garanten mot eventuella övertramp. Detta görs genom fortlöpande dialog med de ansvariga kommunerna, myndigheterna samt andra intressenter.

JOK är lokalförening i Stockholms Ornitologiska Förening (StOF), samt ansluten till Sveriges Ornitologiska Förening - BirdLife Sverige (SOF).

Medlemsavgiften är fr.o.m. 2019 100:-.
Klubben har cirka 500 medlemmar.

Läs mer om klubben på hemsidan, där finns även kontaktuppgifter för styrelsen och andra viktiga funktioner: www.jokhemsida.se

JOK-Bladet

Årgång 57 (grundad 1962)

Nr: 4/2018

ISSN: XXXX-XXXX

Redaktör och grafisk form: Jorge Lintrup
Båtsmans Nähls Gränd 4, 16347 Spånga
Tel: 070-6416040

E-post: jorgelintrup@gmail.com

Ansvarig utgivare: Ulf Svahn

Facebook: "Fågelskådare på Järva"

Distribution: Clas Cronlund

Tryck: åtta.45

Omslag: "Ralle" den tama vattenrallen i Råstasjön, foto Anna Lyubútova.

JOK:s plusgironummer:

Pg 580 132-9

Redaktionen Ruta:

En tidningsanka orsakar huvudbry...

Ibland kommer man på sig själv med knäppa tankar. Som att jag funderade över Kalle Ankas mössa! Varför fick han den, i stället för den vedertagna amerikanska sjömanshatten, som ser uppochnervänd ut? Kalles hatt ser ut som en sån som svenska båtsmän använde förr. Kanske han har en gammaldags uniform på sig? Fast, det tänker ju ingen på. Kanske hans stass var influerad av förra sekelskiftets vurm för sjömanskostymer på unga gossar? Hmm... Kanske man närmar sig en vettig förklaring på frågan i alla fall!

Kalle sammanfattar detta nummer av JOK-Bladet. Nämligen en blandning av sjöman och fågel... Kalle utrustades med en riktig sjömanshatt, enligt en bild jag googlade fram. Så här såg han ut då (jämför gärna huvudbonaderna):

För att klargöra skillnaden mellan en båtsman och en sjöman (i Sverige) så återfinner man sjömannen i civil sjöfart, och båtsmannen inom det militära. Ankan är dock en av människan manipulerad version av fågeln gräsand (*Anas platyrhynchos*).

Jag gillar att fika. Det är ju en av de viktigaste faktorerna i fågelskådningen. Det spelar ingen roll hur bra skådningen är, om man har glömt fikatermosen hemma. Det finns dock en räddning; FIKET! Läs om ett av fiken på Järvafältet, som har både atmosfär och goda bullar.

Om Råstasjön och ansamlingen av fåglar där under vintern, handlar en annan av våra artiklar. Och självklart om mat, eftersom det är just mat som lockar dit dem, oavsett om man råkar vara häger och gillar strömming, eller är vattenrall och gillar leverpastej. Både Ralle och hägrarna har utgjort en stor lockelse för Stockholms naturfotografer, tillsammans med en hel hög med andra arter, vilket vi också utnyttjar i tidningen denna gång. Håll tillgodo med de fina fotografierna!

Duvhöken är en doldis som är allestädes närvarande. Här i storstaden har den ousinliga matresurser året om. Därför verkar den klara sig bättre i våra urbana skogsdungar än i landsbygdens alltmer utarmade skogsplantager och monokulturer.

Ordförande Ulf knyter den här gången näven mot smygexploateringen av Järvafältet, där man med den förrådiska osthyvelmetoden sakta smaskar i sig hela osten. Något att verkligen varna för! Och det är inte bara Järvafältet som utsätts. Det pågår "förtätning" överallt, den kontroversiella "Tvärförbindelse Södertörn" skär tvärs igenom en hel hög med skogsreservat, om vägbyggarna får som de vill.

Mittuppslaget ägnas åt en presentation av en talangfull ung kvinnlig naturfotograf. Den markerar början på en serie presentationer som kanske kan balansera gubbsen som presenteras för sina långa och trogna insatser för klubben och fåglarna, och visa på att det faktiskt kommer in en skvätt nytt friskt blod till nytta för framtiden som kommer efter oss.

Jag vill slutligen passa på att tacka för alla positiva tillrop jag fått, både ute bland fågelskådarna och på hemsidan och på e-post. Tack! Jag hoppas att detta medför att jag får flera medarbetare både textmässigt och bildmässigt. ☒

JORGE (JOJJE) LINTRUP, REDAKTÖR

JOK är mån om att hantera dina personuppgifter enligt den nya dataskyddsförordningen GDPR!

Läs mer om detta i klubbens hemsida:

www.jokhemsida.se/om-klubben/

Kallelse till årsmötet 2019

Härmed kallas till Järvafältets ornitologiska klubbs årsmöte för år 2019!

**Mötet hålls tisdagen den
5 februari klockan 19:00 i Natur-
skolans lokaler i Väsby gård.**

För er som har anmält mejladress till Clas Cronlund, se kontakt på hemsidan, kommer förslag till årsberättelse och ekonomisk redogörelse att skickas ut i förväg. För er som inte har gjort det finns ett antal kopior på plats.

Efter årsmötet följer traditionsenligt en presentation av det gångna året på Järvafältet presenterat av Johan Wallin och fika med dopp.
Styrelsen

Foto: UOF

Mot bakgrund av Olle Bernards fina vänskap inom klubben och hans stora intresse för Järvafältet och fåglarna har Olles syster Marianne återkommit och givit klubben en mycket generös gåva på 25 000 kronor att användas till arbetet med fåglar på Järvafältet. Pengarna kommer att komma väl till pass för exempelvis matning och till andra aktiviteter som exempelvis holkuppsättning. Vi har från styrelsens sida har vi framfört vårt varma tack till Marianne.

ULF SVAHN

Ordföranden har ordet:

Håll upp garden!

I veckan skickar jag in JOK:s remissvar på ett kompletterande samråd från Svenska Kraftnät, SvK, om en el-förbindelse mellan Överby och Beckomberga. Varför denna nya förbindelse absolut behövs framgår inte med övertydlighet, men vi är alla beroende av ett väl fungerande elnät, inte minst för att kunna skriva krönikor... så det är säkert i sin ordning. Problemet är att SvK menar att det bästa är att ta mycket lite men ändå delar av reservaten på Norra Järvafältet i anspråk för att utföra arbetet. Vad det är som är så bra med att göra det, och vad man sparar, eller vad det är för andra nyttigheter som uppnås framgår inte. Enligt konstens alla regler gör man dock de konsekvensanalyser som krävs och kommer fram till att det är små, eller måttliga intrång på det ena eller det andra som reglerna ställer krav på att man ska göra konsekvensbeskrivning om. Inget ont om SvK, de gör det de ska inom ramen för det uppdrag de har och de regler som styr. Problemet är att de inte är de enda som bara ska ta en liten del av reservaten, av grönområdena, av det som ska bevaras. Det räcker med att åka Rotebroleden mellan Kallhäll och Rotebro för att konstatera att någon annan aktör bara tar en liten del av reservatet för något väldigt nyttigt, och den konsekvensanalys som de har gjort visar säkert – det var länge sedan jag läste den och kommer inte ihåg - att just detta lilla ingrepp inte är så betydelsefullt utan har bara en låg eller måttlig påverkan. Alla som följt kampen för kringmiljön runt Råstasjön kan argumentera för att ta ytterligare lite till av grönområdena utantill.

Det gäller att hålla upp garden. Vi som vill ha ett grönt Järvafält med möjlighet för djur och natur och människor att kunna vistas i, måste hela tiden vara på vår vakt och värna utvecklingen. Att kontinuerligt nagga reservat och fältet i kanten riskerar så mycket mer än bara varje enskild liten del av Järvafältet. Vid nästa prövning är utgångspunkten för bedömningen inte Järvafältet som det en gång var utan det redan naggade fältet, och då "gör det ju inte så mycket". Det gäller för oss alla att hålla upp garden, att hela tiden reagera och argumentera privat och i den offentliga debatten för att Järvafältet ska få fortsätta vara den gröna kil som vi alla är så beroende av. ☒

ULF SVAHN

Glöm inte medlemsavgiften för nästkommande år!

Det är dags att betala in medlemsavgiften för 2019 som är höjd till 100 kronor. Det motsvarar två koppar fika och ska räcka till fyra nummer av JOK-Bladet inklusive porto, när vi väl har blivit en posttidning. Ambitionen är att alla ska få tidningen i pappersformat, därför att en utgivning av JOK-Bladet som posttidning kräver en upplaga om minst 500 exemplar. I annat fall får vi betala ett dubbelt brevpporto, dvs 18:- per exemplar som sänds ut. Om du till äventyrs vill fortsätta få tidningen som en PDF, så kostar det inget extra. Du hittar inbetalningsavin på sidan 15, och eftersom de flesta använder internetbank för sina räkningar, är det bara att skriva av den tryckta avin. Om du skulle behöva en "riktig" avi, kan du kopiera den, så slipper du klippa sönder tidningen... Adressändring och nytt medlemskap anmäls till clas.cronlund@gmail.com.

Duvhök

- lite blandat om
storskogsfågeln
som flyttat in till
storstan...

Det var längs vägen in i skogen som vi såg att det hängde en död fågel några meter upp i ett träd. Med en lång slana lyckas vi få ner fågeln som hängde med ena foten i ett fast grepp runt en gren. Det visade sig vara en stor och gammal duvhökhona. Kanske var det just denna duvhök som gjorde att vi blev intresserade att inventera häckande duvhök.

Duvhöken är välstuderad sedan tidigare, främst med avseende på dess inverkan på jaktbart vilt (se boktips). Men i den urbana miljö som vi studerat finns ingen av oss känd undersökning. Nedan redovisas lite av vad vi gjort och hur, plus en del resultat.

Vi började lite blygsamt 2006 på Järvafältet och i Stockholm stads norra delar. Men redan året därpå tittade vi i hela Stockholm med närliggande kranskommuner, det vi normalt kallar Storstockholm. Under 10 år spenderades väldigt många timmar och mil med att leta boplatser, följa upp häckningar och att ringmärka ungarna.

Platsen där den ovan nämnda duvhöken hittades var i Hansta på norra Järvafältet. Den här skogen har nog alltid varit häckplats för duvhök och det var väldigt troligt att det var honan i detta revir som hade "lämnat in". Skogen här är typisk för häckande duvhök, ganska gammal, högvuxen och inte alltför tät.

Duvhöken bygger nästan alltid sitt bo intill stammen och ganska högt upp i trädet. Den genomsnittliga höjden har vi mätt till lite drygt 16 meter. Den stora majoriteten av bon ligger ganska nära den höjden men spannet går från 9 till 24 meter. Vi har inte mätt boets storlek men uppskattningsvis är det "normala" boet ca 50 cm högt och ca 70 cm brett. Ett mycket stort och sannolikt väldigt gammalt bo var ca 2 meter högt. Det absolut vanligaste boträdet är tall, av de 204 boträden vi känner till låg 116 bon i tall följt av 65 bon i gran. Enstaka boträdet utgörs av al (5), asp (6), björk (2), ek (1), lind (1), lärk (6), lönn (1) och pil(1).

Under vårvintern inleds duvhökens häckningssäsong och under en dryg månad är det ganska lätt att se högt spelflygande duvhökar eller att höra deras kacklande i skogen intill boplatserna. I ett duvhökrevir finns oftast flera alternativa bon men under den här tiden pyntas det bo som kommer att gälla för året med

färska gröna kvistar. Det är detta tecken vi tittar efter vid våra första besök i ett känt revir.

Normalt börjar honan ruva under första halvan av april och ganska snabbt blir då bokanten pyntad med vita dun. Under andra halvan av april gör vi vårt andra besök, detta för att se om ruvningen påbörjats. Det är inte alltid så lätt att se om honan ruvar, oftast ser man bara den yttersta delen av stjärten sticka upp över bokanten. Men om hon inte syns så avslöjar de vita dunen att hon ligger där. Ibland ligger hon och tittar på oss, i tubkikare kan vi då se färgen på hennes öga. Detta är en ålderskaraktär, det i början gula ögat blir med stigande ålder mer orange (rött hos hannen). Vi har gjorts hundratals sådana här kontroller men inte vid något tillfälle har honan skrämts av boet. Hannen ser vi ytterst sällan vid dessa besök. Men att han ändå är i närheten ser man på de stora vita spillningsfläckar som finns vid hans sittplatser i boets närområde. Detta är ett bra sätt att leta häckplats inom ett område där du misstänker att det finns en häckning, hittar du spillningsfläckarna är chansen stor att du har ett bo relativt nära. Under ruvningen passar honan på att rugga vilket gör att det i boets närområde alltid finns ruggade vingpennor. Detta är också ett bra sätt för att hitta en okänd boplatser.

Efter drygt 35 dagars ruvning kläcks äggen, normalt med början någon vecka in i maj. Vi gör nu vårt tredje besök för att försöka avgöra ungarernas ålder. Om honan då sitter på bokanten vet vi att ungarerna kläcks men att dom fortfarande är väldigt små, bara några dagar gamla. Om vi inte ser honan går vi in under boet och tittar på ungarernas spillningsfläckar på marken. När ungarerna är ca 4 dagar gamla går de ut till bokanten för att uträtta sina behov. Med träning har vi lärt oss att avgöra ungarernas ålder genom att titta på mängden spillning och hur långt ut från trädet den ligger. Vi tror oss nu veta hur gamla ungarerna är och kan bestämma lämpligt datum för att ringmärka ungarerna. Vi vet nu också om häckningen fortskridit som den ska eller om boet övergivits. Ungefär 10% av de häckningar där vi vet att honan ruvat (vid vårt andra besök) överges. Orsaken till misslyckandet vet vi sällan men vid ett tillfälle är vi relativt

säkra på att hannen förolyckades och vid ett par tillfällen har boet helt enkelt rasat ner på marken. Mården är en känd predator på såväl ägg som ungar men vi har inga bevis för att så skett vid de bon vi haft uppsikt över. Men vi vet att det tidigare skett vid exempelvis Skogskyrkogården och i Bromma.

Under ruvningstiden fram till ungarerna blir flygga är det hannen som står för försörjningen, alltså för både hona och ungar. Eftersom hannen är mindre än honan så anpassas bytet efter det, ofta är det fåglar, typ skator, kajor, kråkor, hackspettar, trastar, tamduvor etc. Större byten klarar han inte av att transportera hem. Vanligaste bytet är en fågel och när det när boet är det oftast plockat och vingar, huvud, stjärt, ben är borttagna. Det senare gör naturligtvis transporten till boplatserna mycket enklare än om det fortfarande var kvar. På platser där det är gott om kaniner och råttor vet vi att dom står på duvhökens meny. Vi vet inte hur långt från boet hannens jaktmarker sträcker sig men vissa bytestransporter vi sett tyder på att det kan vara åtminstone två kilometer. troligen mer.

Vi har valt att ringmärka ungarerna när dom är ca 24-25 dagar gamla. Ofta börjar vi med de första kullarna runt 1 juni och håller på fram mot midsommar. När ungarerna är ca 18 dagar gamla har tarsen vuxit så att de går att könsbestämma, honor har grövre tars än hannar. Vi har ringmärkt 737 boungar av duvhök i Storstockholm, 54 % av dessa var hannar och följaktligen 46% honor. Av någon anledning har evolutionen gjort att det kläcks fler hannar än honor.

Ingen regel utan undantag men huvudregeln tycks vara att par som häckar "urbant" är tidigare i sin häckning och att de får fler ungar än de som häckar i "naturlig" miljö.

Genom att kontrollera boet får vi kännedom om kullstorleken. I de 238 kullar som vi ringmärkt fanns 737 ungar vilket ger ett snitt på ca 3,1 unge/kull. Det är ett för duvhökar högt medeltal som visar att tätortens duvhökar lever under gynnsamma förhållanden i en skyddad miljö med god tillgång på mat året runt. Som jämförelse kan nämnas Bill Douhan som under ca 40 år ringmärkt duvhök i "normal" skogsmiljö i Norrtäljetrakten. Han har där ringmärkt 421 kullar duvhök med ett snitt på 2,57 ungar/kull.

© Maths Nilsson

Vi ser ofta honan när vi ringmärker ungar, på så sätt har vi konstaterat att ca 15% av honorna är 2K, dvs de häckar redan under sitt andra levnadsår. Hanen är sällan närvarande vid dessa tillfällen, han är ute och jagar. Men vi känner till ett fall där även hanen varit 2K, detta tycks dock vara mer ovanligt.

I slutet av 1900-talet började duvhökar häcka mer tätortsnära och den tendensen håller i sig, tätheten ökar och dom kommer närmare tätortens kärnor. Vi har nu några exempel på häckningar där det bara är 800 meter mellan boplatserna. Om vi håller oss till Stockholm stad så finns det nu häckande duvhök i princip i alla lite större skogsområden/skogsdungar. Vi känner till 26 boområden i Stockholm stad men ännu inget innanför tullarna. Duvhökarna som flyttat in till stan är oskygga och vana vid oss människor, på några platser har dom börjat häcka alldeles in på hyreshus. På Stockholm stad har man insett att häck-

ande duvhök är något bra, beräkningar som gjorts visar att hökarna gör ett par mans jobb med att hålla efter exempelvis tamduvor. Därför håller man där koll på var hökarna häckar för att spara dessa trädbestånd.

Den första hösten är en farlig tid för de nyligen flygga ungar och många dör. Drygt 10% återfinns, dessvärre oftast som döda. Fönster och inglasade busshållplatser är vanliga dödsorsaker. Och dom allra flesta, såväl ungar som de som hunnit bli lite äldre, återfinns högst någon mil från märkplatsen. Varför flytta när hemområdet dignar av mat i alla former året runt. Men det finns enstaka undantag, exempelvis rapporteras ett återfynd från en sommarstuga i Halland. När polisen kommer till platsen för att undersöka varför larmet går så hittar dom en duvhök som flugit genom fönstret och in i stugan så larmet gick igång.

Vi har naturligtvis fått hjälp under vårt arbete, få nämnda, ingen glömd, men vi kan inte låta bli att framhålla den stora hjälp vi fått från Bengt Jansson, Torun Zachrisson och Rolf Kåsjö. Vårt stora tack till samtliga. ☒

ANDERS ERIKSSON
TOMMY ERIKSSON

Foto: Duvhökar som parar sig ogenerat ovanför cykelvägen vid sjön Trekanten mellan Gröndal och Liljeholmen.
Fotograf: Maths Nilsson

Boktips:
"Duvhöken och dess plats i naturen" av Marström, Kenward, Karlbom

Att söka på webben:
Duvhöken i norra Stockholm – 2006
Duvhöken i Stockholm – 2007
Antal duvhöksrevir - Stockholms miljöbarometer
Statusuppföljning för duvhök i Stockholms stad 2007-2015

JOK bildades i Ursvik, i köket hemma hos Robban år 1961, när han som sjuttonåring tillsammans med tiotalet kompisar bestämde sig för att bli mer organiserade. Kanske var det också planerna på nya bostadsområden i miljonprogrammet som hotfullt tornade upp sig som åskmoln i horisonten, som fick de unga männen att ta tag i frågan... JOK-Bladet tar här pulsen på klubbens förste ordförande Robert Franzén.

- Jag föddes 1944 och växte upp i Ursvik, den del av Järvafältet som idag hör till Sundbyberg. Det var den yttersta bebyggelsen mot landsbygden på den tiden, och det gick att knalla rakt ut i naturen från vår bostad. Pappa jobbade på milostaben en bit därifrån, och allt runt om oss var militärt.

- När artilleriets kanoner, som stod på skjutbanan, nära regementet som låg i Rissne, drog på som värst med sina kanonader, så vibrerade luften omkring oss. Nedslagsplatsen låg i det som nu är 30-meterskräret och i de olika skogsområdena på norra Järvafältet.

- Kan du tänka dig att områdena däremellan inte ens var avlysta då kanonkulorna ven!

Robert började skåda fågel 1955 då han var i tioårsåldern. Han minns sitt första möte med enkelbeckasinen i Kolkärret vid Igelbäcken i Ärvinge gård, som numera är en hel stadsdel tillhörande Kista.

- Till min hjälp hade jag då Hjalmar Rendahls *Fågelboken* (Sveriges fåglar i ord och bild) med svartvita bilder på uppstoppade fåglar. En ganska tung sak på ett par kilo, som hade kommit ut året innan. Senare skaffade jag Rosenbergs *Fåglar i Sverige* som numera är kultförklarad.

Första hornugglan spelflög för Robert och klappade med vingarna. Han följde häckningen och fick höra hoandet, som är så svagt att man måste vara nära inpå för att kunna uppfatta det. Och den första göken som gol gjorde det vid Kista gård, minns han.

- Vi har alltid haft hund (fast just nu har jag ingen), så jag promenerade dagligen med den, gärna till Hästa träsk och ibland ända bort till Säbysjön, dit vi också tog oss på

helgerna. Där kunde man träffa på andra som var ute och skådade.

- *Nisse Linnman* stötte jag på. Han var då redan känd i radio med programmet "Naturen och vi", men blev sedan en genuin rikskändis genom TV-programmet "Korsnäsgården", som var TV:s första egentliga naturprogram. Och första gången jag träffade *Karl-Erik Fridzén*, som kom på en motorcykel av märket Jawa, började jag fråga honom "Har farbror sett nåt?" (Hahahaha! Farbror!)

År 1956 cyklade han och en nioårig kompis till Hjälstaviken fram och tillbaka. Man började turen redan klockan 02:00 för att hinna fram på morgonen, men vid Bålsta började den lille kompisens att grina för att han var så trött.

- Vi åkte dit ändå, och hann dessutom gå runt hela viken innan vi cyklade hem igen. På den tiden fanns inga spänger eller torn vid Hjälstaviken, utan Kvarnberget fick duga som utkiksplats.

Han lärde känna en skådare som hette Sven Löv... Men vem var denna Sven Löv? Nä, det var svårt att krysta fram, och meddelar

Robban och hans kompisar grundade fågelklubben...

Porträttet: Robert Franzén

att han skulle vara ytterst tacksam för ett svar från någon. I alla fall så blev det så att när Robert tog körkort, så passade Sven Löv på att bjuda med sig ut på den ena bilutflykten efter den andra, ofta till diverse herrgårdar runt om i Södermanland.

- Han kunde allt om herrgårdarna, och kände folk som bodde i dessa. Men mest tittade vi på fåglar. Pilgrimsfalken fanns då kvar på flera ställen, t.ex. i Kleva vid Båven. Sven älskade gamla aspar, minns Robert, de hyste ofta hackspettar och det var spännande. Melanspetten fanns ju kvar lite längre söderut.

Under 1950-talets sista år lärde Robert känna Stig Holmstedt som kom att ingå i JOK:s första kärna. Det var omkring 1:a maj och han hade just sett sin allra första järnsparv.

- Vi var några killar som bildade klubben hemma i mina föräldrars kök i Ursvik, där jag var bosatt hela min barndom. Jag blev såklart utsedd till ordförande, och det var jag ända till 1971, då Bosse Nyberg tog över klubban. Några av de som var med på mötet då är fortfarande kvar i klubben, bland andra "Fritte" (Karl-Erik Fridzén), Kjell Jonsson, Anders Bjärvall, Ulf Broberg, John-Olle Ellgardt, Ronny Carlsson och Hans Jörbäck, du vet, han som vann tiotusenkronorsfrågan i TV.

- Vi som bildade klubben tog nog ganska mycket sikte på att resa och göra långexcursioner tillsammans. Sjaunja uppe i Lappland var ett favoritställe som den spirande klubben adopterade från början. Jag spenderade t.ex. fem veckor tillsammans med Ingmar Holmåsen däruppe, han hade redan en Haselbladare på den tiden.

Ihop med klubbkamrater från JOK blev det många resor till Lappland, där Robert fick sina första glimtar av de stora rovdjuren. Vargen fanns fortfarande kvar däruppe med enstaka exemplar, men blev sedan helt utrotad, medan både björn och järv fanns lite här och var.

Tillsammans med kompiserna Anders Bjärvall, som också tillhörde den första styrelsen i JOK, blev det mycket fågelskådande under ett antal år. De reste runt så mycket de kunde och besökte många av de klassiska fågello-

kalerna.

- Vi ringmärkte fåglar på olika ställen, bl.a. i Ottenby på södra Öland, där vi firade nyår tillsammans med ett gäng JOK:are ett par gånger. På den tiden var det inte så professionellt som nuförtiden, och eftersom vi hade ringmärkarlicens, så kunde man få arbeta på fågelstationerna utan några mankemang. Vi höll på i flera år och vänskapsbanden blev allt starkare.

En hel del tid spenderades i Norduppland. Florarna, de stora myrvidderna norr om Österbybruk, och Sala Södra kronopark, numera omvandlat till Färnebofjärdens Nationalpark, lockade äventyrslystna och vildmarkssugna JOK:are, och kärleken till denna natur resulterade i att ett antal av dem blev framstående inom den svenska naturvården och kom att spela betydande roller för bevarandet av svensk natur. Flera av dem är ännu aktiva trots att de gått i pension sedan ett antal år.

- Det var väl egentligen "Fritte" (Karl-Erik Fridzén) som tog initiativet till engagemanget i Nedre Dalälven och Färnebofjärdens, och klubben hängde på. Sedan blev det Stikkan Holmstedt som blev primus motor däruppe och han hänger med ännu idag. Jag tror han är aktuell med en ny bok om området om jag inte missuppfattat det.

Anders Bjärvall pluggade biologi på universitetet på den tiden och skulle disponera på gräsändernas liv (beskrivet i Bjärvalls senaste bok "Nyfiken på fåglar" - se sidan 19 i denna tidning), och han bad Robban assistera honom med fältstudierna som bedrevs i Öster Malma. Detta samarbete upptraderades så småningom till att han fortsatte att bistå honom som fältassistent i Lappland, och resulterade till slut i att kompisarna 1974 blev arbetskamrater i Naturvårdsverket där de båda jobbade fram till pensionen för några år sedan.

- Innan Anders fick fatt i mig, så hann jag med att utbilda mig till lärare på en folkhögskola i Kalmar. Det var åren 1968-69. Jag tyckte det var bäst att ha en gedigen utbildning i botten, även om det till slut aldrig blev av att jobba som lärare.

- När jag började på Naturvårdsverket var rovdjursstammarna undanträngda och mycket svaga. De existerade i marginalen, i fjäll- och i fjällnära områden. Största hoten mot de få kvarvarande rovdjuren kom från rennäringen, som ville ha så få rovdjur omkring sig som möjligt. Den stora konflikten med vargen kom inte förrän på 90-talet, då vargen hade lyckats etablera sig i norra Värmland. Då var det jägarna som såg vargen som ett hot mot de älgar de jagade. Jag jobbade ute på fältet, främst med inventeringar och beräkningar av rovdjurens andel av rendödligheten, och det resulterade i nya ersättningssystem för döda renar.

- Hela kakan med åtgärder för att mildra konflikten mellan rennäring och de stora rovdjuren var ett arbetsfält för mig. Förbyggande åtgärder stod högst på schemat, och vi införde kvotsystem för ersättning som byggde på befintliga rovdjurspopulationer som bas för ersättningen. Samebyarna fick helt enkelt en statlig ersättning byggd på det antal stora rovdjur som beräknades leva i deras renbetesland.

År 2009 pensionerades Robban och kunde engagera sig på ett personligare plan. Han valdes in i styrelsen för Svenska Rovdjursföreningen 2010, och satt där några år. Efter ett uppehåll på två år, blev han invald i styrelsen igen 2016, och sitter nu som vice ordförande för den föreningen. JOK har han aldrig lämnat, trots att han bott borta i många år. Han är bosatt i Köpingsvik utanför Borgholm på Öland, där han njuter sitt otium. Ibland slår lusten att inventera till som hastigast, så han har genomfört inventeringar av kungsörn i Lapponiaområdet i Lappland åt länsstyrelsen där, samt inventerat havsörn på Öland åt Projekt Havsörn. Under skådarsäsongen stöter han regelbundet ihop med gamle kompiserna Anders Bjärvall, som har stuga i närheten av Ottenby, och då kan det också bli någon resa till andra platser i när och fjärran. ☒

Intervju: JOJJE LINTRUP

Nils Eng

Den gamla spången...

...vid brandtaget nere vid Säby strandängs grillplats och ut i Säbysjön, har tagits bort av kommunen. Planen är att ersätta den med en ny och lite annorlunda anordning (inte klart vad ännu). Det är säkerhetsaspekten som gör att den behöver avvecklas. "Jag vet att många fågelskådare haft många fina stunder och tagit fågelbilder från denna, men nu får den tacka för sig." hälsar *Katarina Ekstubb*.

Red passar då på att föreslå att man bygger ett fast fotogömsle på platsen, med luckor både för sittande och liggande fotografer. Läget är perfekt för det! ☒

Fiskgjusar till våren...

...Håkan Gilledal behövde lite mer tid på sig för artikeln om fiskgjusens aktuella situation i Mälardalen med omnejd. Ämnet var mer intressant än väntat, så vi får ge oss till tåls till nästa nummer av JOK-Bladet. ☒

Nya fräscha skyltar vid fågelmatningarna i Norra Järvafältet

Nya planscher framtagna av fotografen Jan Larsson för JOK:s räkning, och sponsrade av Järfälla kommun har satts upp vid alla JOK:s matningar. Den här modellen ska hålla längre än de förra skyltarna, då lamineringen är anpassad till utomhusklimat och är beständiga mot solblekning. Skyltarna ska dels visa vilka fågelarter som kan förväntas besöka matningen, och dels informera allmänheten om att det är JOK som står för matningen. En tilläggsskylt som står jämte fågelplanschen uppmanar folk att swisha bidrag till den viktiga fågelmatningen, som naturligtvis också kan göras när helst andan faller på. Swisha ditt bidrag till 070-5402030 (Björn Wester - kassör), småfågeln tar tacksamt allt de kan få! Matningarna återfinns på fem lokaler runt om i Norra Järvafältet, nämligen nära 30-meters, norr om Säby gård, vid Väsby båtmanstorp, vid Mulltorp, samt vid Fäboda. Här nedan syns planschbyggaren själv, Jan Larsson, samt två av de ansvariga för matningarna vid Säby gård, nämligen Hans Karlsson och Tommy Carlsson. ☒

Foto: Anders Lindberg

Råsta-Ralle, foto: Anders Keyser

Vattenrallarna vid Råstasjön...

Vintern 2006 var första gången jag såg övervintrande vattenrall vid Råstasjön, och därefter har den funnits här varje vinter. Längre tillbaka i tiden har jag vid några tillfällen hört vattenrall spela vid Råstasjön under våren, men aldrig sett den. Oftast har två vattenrallar, som mest tre (kanske fyra?), övervintrat. Den enda konstaterade häckningen vid sjön var 2009, då man lyckades fotografera ungar. De kommer i november och stannar till mitten av mars, ibland senare. Under kalla perioder är det viktigt att man hjälper dem med mat. Det visar sig att vattenrallen är en allätare. Jag har provat att mata dem med fintärnad mat som t ex korv, hårdkokt ägg, ost, leverpastej. Jag har även matat dem med bröd, russin och olika sorters frön. Favoritfödan verkar vara leverpastej. Efter ett antal år med matning verkar de känna igen mig, så när jag kommer till platsen kommer de ofta fram och vill ha mat. Under de senaste åren har de till och med ätit ur handen på mig. Det är säkerligen samma vattenrallar som återkommer år efter år eftersom de verkar känna igen mig. Tyvärr känner jag en viss oro eftersom det under de senaste två åren bara har varit en vattenrall här. Vattenrallarna lever normalt i vassrika sjöar - ytterst svåra att få se – men man hör dem mest på vår- och försommarnätter. Eftersom de är ganska orädda i Råstasjön har de blivit ett populärt fotoobjekt. De har dragit till sig stor uppmärksamhet, och ornitologer och fotografer från i stort sett hela Mellansverige har kommit hit. Kanske är Råstasjöns vattenrallar de mest fotograferade fåglarna i Sverige? ☒

HASSE IVARSSON

JOK-doppingen

Som klisterdekal, att sätta på bilen, tuben, termoserna eller annat underlag, kan köpas av Mats Weiland, Karin Callmer, Tommy Carlsson eller Jojje Lintrup.

Pris: 20:-

Nyobsat perioden aug-nov:

Fågelsträcket över 30-meterskärret...

...går mot sitt slut. De flesta arterna har passerat. Bland de återstående finns sångsvan och storskrake, de väntas komma vid nästa kallluftsinbrott.

Sträcket har dominerats av finkar, ringduvor, trastar, siskor och kråkfåglar. Mängden gäss, tranor och rovfåglar har inte varit så stor, då de följt en västligare rutt denna höst, det erfar man vid jämförelse med sträcket vid Gåseborg i Görvalns naturreservat.

Mot sydsektorn sträckte totalt 62,500 fåglar sedan augusti, därav bofink (24,100), bergfink (2,900), ringduva (7,900), skogsduva (20), björktrast (5,100), rödvingetrast (2,900), dubbeltrast (40), gråsiska (3,600), grönsiska (2,400), kaja (3,500), kråka (1,400), råka (16), ängspiplärka (1,450), rödstrupig piplärka (3), ladusvala (900), hussvala (100), backsvala (1), sånglärka (750), trädlärka (21), forsärla (1), domherre (210), mindre korsnäbb (70), större korsnäbb (1), varfågel (1), järnsparv (26), hämppling (40), vinterhämppling (5), sävsparv (53), lappspärv (3), snöspärv (2), sidensvan (530), sädgås (750), grågås (320), vitkindad gås (300), spetsbergsgås (9), bläsgås (2), sångsvan (160), mindre sångsvan (1), trana (550), storskrake (320), småskrake (1), salskrake (1), sjöorre (10), snatterand (4), ormvråk (230), sparvhök (190), fjällvråk (40), tornfalk (34!), stenfalk (4), pilgrimsfalk (4), bivråk (32), blå kärnhök (9), brun kärnhök (5), ängshök (1), kungsörn (1), brun glada (1) och fiskgjuse (9). ☒

RUBEN SWANQVIST

Lappuggla och berg- uv i Norra Järva

Den 20 november upptäcktes en ropande berguv i Häggvik. Dagen därpå hördes den ropa på "Järvasidan" av E4:an, strax öster om Ravalen, där den hördes hela kvällen. Åke Jernberger, Björn Wester, Peter Andersson, Michael Norman, var bland de som rapporterade. Det antas vara samma uv som hörts i krokarna nu några år, och som kanske söker en partner. Uven fortsatte att ropa från olika positioner under några dagar, bl.a. från flygfältet och från en byggkran vid Barkarbystaden. ☒

"Vid tretiden den 22 november, cyklade Peter Andersson och jag från Säby mot Tånglöt i höjd med de gamla skjutvallarna, när en stor, relativt ljus fågel lämnade buskarna vid vänstra vägkanten och flög inåt. Peter bestämde den snabbt till lappuggla. Den bytte mellan träden i trädridån, passerade sedan mig på max 10 meters avstånd och satte sig i en torraka på andra sidan

vägen. Efter att ha poserat en kort stund för fotografering flög den mot skogen och tycktes landa i en tall. Vi såg den inte mer, men antog att den var kvar i området." ☒
Text & foto: NILS ENG

(Kommentar från redaktionen: I samband med lappuggleobsen: Flera observationer har lagts ut på Facebook i dagarna, bl.a. från Skåne, och antyder en eventuell invasion från norr. Kanske bra att hålla korppluggarna öppna för fler besök i vinter...) ☒

I och omkring Säbysjön...

En skräntärna avslutade juli månads observationer av rariteter. Ingemar Edmundh rapporterade den den 19 juli. Samme observatör larmade ut en rosenfink vid Säby gård den 23 juli.

Augusti var rätt magert, röd glada den 12 (KJ), samt ortolansparv den 23 (IE). En ung pilgrimsfalk markerade den nya månaden, den 1/9 över 30-m (TC), följd av en äldre dito den 5/9 (TC), Kungsfiskare noterades vid Kajen den 6 september, och en lika kunglig örn sågs den 8 (TC), 10/9 noterades en nötkråka vid Viby (RG), och en s.k. kärleksfågel (=agapornis) dvs en dvärgpapegoja observerades vid Naturskolan den 11 september (BH). Ännu en pille sågs vid 30m den 16 sept. (TC) och en sten-falk vid Viby den 17 samma månad (RG) och vid 30 m samma dag (PF). Ytterligare en pille vid Viby och 30-m den 17/9, där även en brunglada noterades (TC). Större piplärka (BL) 28/9. Vidare sågs nötkråka vid Akallaavfarten den 1 oktober (PF), skäggmesar vid fågeltornet den 4 oktober (ML), bläsgås den 5 okt. (PA), strandskata över Rocksta den 5 okt. (PA), två ägretthägrar den 8 okt. (HQ), mer skäggmesar den 12 okt. (IE), tre bläsgås den 14/10 (TW), samt en kungsfiskare vid Kajen igen den 15 oktober (PA) (NE). Två smådopping noterades där samma dag (TW). Skäggmesar igen den 16 oktober (PA), en mindre sångsvan över 30m den 19 okt (TC)... ☒

Göktyteprojektet expanderar så smått...

Det projekt som beskrevs i det förra numret av JOK-Bladet fortsätter och expanderar så smått nu under den mörka årstiden. Peter Cardsjö som håller i det, har anskaffat ytterligare ett antal holkar som han monterar ihop och sätter ut tillsammans med ett gäng medhjälpare. I slutet på oktober var sällskapet nedan ute tillsammans med Peter (som höll i kameran) och satte upp 15 holkar i den nordligaste delen av Järvafältet. Och nu i slutet av november har Peter erhållit ytterligare ämnen till ett antal holkar som ska upp på olika håll. Ett femtontal ska sättas upp som följer: Säby gård 2 st, Ullriksdal 3 st, Södra Järva 2 st, Ormbacka 4 st, samt Broängarna 4 st. ☒

Nya göktyteholkar sätts upp i nordligaste delen av Järvafältet. På bilden ser vi Jojje Lintrup, Bo Hallman, Björn Wester, samt Percy Fredriksson. Foto: Peter Cardsjö

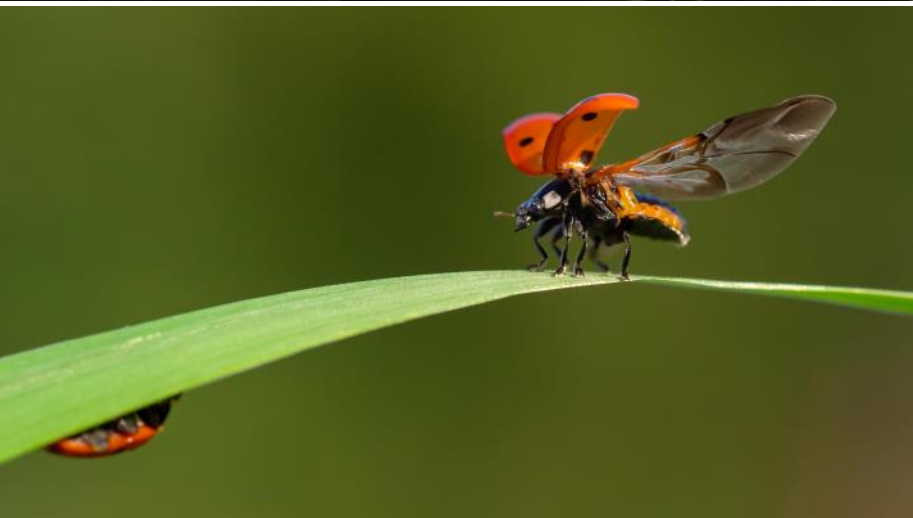

Eggebybadets bygge...

...pågår för närvarande för fullt. Till sommaren ska det se ut som bilden visar. Kanske inte det största ingreppet i naturen, men varje liten skärva man hyvlar av innebär mindre plats för djuren och fåglarna. Läger man ihop badet med det nya kvarter som byggts över E18 utanför Rinkeby, och som lutar ut över Järvafältet, så är det redan två ingrepp på naturens bekostnad. Och, även om det inte verkar så av fotot att döma, kommer sannolikt nya parkeringar att krävas för badets räkning.

Byggherre för Eggebybadet är Järva Folkets Park, som ingår i Folkets Hus-rörelsen. De har hållit till i Eggeby gård sedan 70-talet och har en kulturell verksamhet. Kanske är det den verksamheten som fått kommunen att undvika ordet naturreservat för den delen av Järvafältet, som i stället benämns Igelbäckens kulturreservat. ☒

JOJJE LINTRUP

Signerat

ANNA LYUBÚTOVA

Anna är ofta ute och vandrar i närnaturen kring Vällingby, där hon är bosatt. Kyrksjön och Judarnskogen är mest frekventerade beroende på att hon saknar egen bil. Hon använder ofta en Olympus E-M1 II + 300mm f4 +telekonverter.

Anna Lyubutova

158 Nyrkby Rote - Håga - Båtsmanstorp

Personernas namn, stånd, embete, yrke och näringsfång. (backstugu-, inhyses- och fattighjon), nationalitet (om främmande), lyten (svagsinta, blinda, döfstumma).	Födelse-			Äktenskap.		Koppor.
	År.	Mån. och dag.	Ort, (Socken i Län, Stad)	Gift.	Enkl. eller Enka.	
1. Båtsman nr 48, Carl August Eriksson Hågman	1848	1/9	Står i Järentana	1864		U
2. Åla Sofia Jänsdotter	1855	3/2	Järfälla "			U
3. Son: Carl Johan	1876	16/8	"			U
4. Son: August Teodor	1878	8/1	"			U
5. Son: Axel Bernhard	1881	19/4	"			U
6. Dotter: Anna Sofia	1883	24/2	"			U
7. Son: Oskar Erik Robert	1885	5/4	"			U
8. Son: Frans Conrad	1886	14/11	"			U
9. Son: Ernst Otto	1888	9/6	Står i			U
10. Son: Frans Viktor	1889	16/8	Står i			U
11. Dotter: Maria Wilhelmina	1891	11/1	Står i			U
14. Son: Oskar Andersson	1854	7/9	Står i	1876		U

Ålsta båtsmanstorp omkring 1905

Det gamla Järvafältet – en his

I slutet av 1800-talet, några år innan Järvafältet omvandlades till det stora övningsfältet som var kvar ända fram till 1960-talet, präglades området av några viktiga faktorer. Stockholms stads närhet, och de rätt så industrialiserade storjordbruken där statarna utgjorde fundamentet av de som brukade marken. En del av gårdarna sjöng på sista versen, kan man säga, för staden närmade sig sakta och villabebyggelse ersatte jordbruken redan då.

Det var ett lättflyktigt folk som bodde här. Storgårdar, som Säby, Molnsättra, Hägerstalund, alla inom Järfälla socken, drevs med hjälp av en mängd statare som egentligen bara arbetade för mat och husrum, ofta rätt magert för den tiden. Torpare och arrendatorer bebodde marginalerna, men var också de ofta tvungna att göra dagsverken åt storgårdarna. Inte många blev långvariga på samma plats. Det var en ständig ström av människor från när och fjärran som bodde än här och än där, som ibland flyttade in till huvudstaden, eller tvärtom, lämnade sitt arbete i staden och tog över något torp härute.

Före konstgödselns tid var man tvungen att anpassa åkerarealen till husdjurens antal. Det fanns alltid en balans mellan

tillgång på gödsel (både från djur och människor) och åkrarnas omfattning. Man får dock förmoda, att stadens närhet antagligen gav näring till alla trädgårdsanläggningar och jordbruk som omgav Stockholm. För det slöasdes inte med skit.

Men nu var det ju båtsmän jag skulle skriva om...

Alla vi som är födda mellan andra världskriget och millennieskiftet känner säkert till Astrid Lindgrens "Båtsman", Tjorvens sankt bernhardshund som lufsade sig igenom hela teveserierien om barnen på "Saltkråkan". Många känner dock inte till att ordet "båtsman" är en yrkestitel. En militär sådan, jämförbar med "soldat" eller "husar", eller "karabinjär".

Båtsmännen tjänstgjorde som namnet antyder inom Kungliga Flottan, och de utgjorde en del av det skattesystem som Karl XI hade grundat, nämligen det yngre indelningsverket och "det roterade båtsmanshållet". Man kom då på den geniala idén, att låta landets bönder betala skatt till staten genom att utrusta och försörja armé och flotta "in natura" så att säga. Stora gårdar fick ansvaret för en kavallerist och

hans häst, och de kallades "rusthåll". Mindre gårdar slogs ihop i "rotar" och fick ansvara för en soldat eller en båtsman. De samsades om att hålla med ett torp, vars jord soldaten fick odla själv, och därtill fick försörja med annat av livets nödtorft som komplement.

I och kring det nuvarande Järvafältet dominerade båtsmännen. I norr låg Råcksta båtsmanstorp nr 52, som även kallades Sund*. Tvärs över Säbysjön låg Håga båtsmanstorp nr 48, och söder om sjön låg Ålsta båtsmanstorp nr 51. Väsby båtsmanstorp nr 58 låg i Sollentuna socken. Men också de andra delarna av Järvafältet hade sina båtsmanstorp. Här följer resten: I Spånga socken: Akalla nr 41, Rinkeby nr 42, Spånga by och Sundby nr 43, Hjulsta nr 50, samt Ärvinge nr 67. I Sollentuna socken: Skälby nr 56, Kista nr 57, Gillberga och Överby nr 59, Knista nr 61. Alla båtsmän, totalt 137 man, ingick i "Nr 16 Södra Roslags 2:a båtsmanskompani" tillhörande Stockholms örlogsstation.

Jag fick infallet att kolla vilka som var de sista båtsmännen i Järfällatorpen på norra Järvafältet, de som ligger inom naturreservaten och som är markerade på kartorna och med små minneskyltar i geografin. Och här är vad jag fick fram:

Historisk återblick – del 2: Båtsmanstorp

I Håga båtsmanstorp nr 48 hette den sista båtsmannen Karl August Eriksson Hågman, född i Färentuna socken år 1848. Han tillträdde posten efter båtsmannen Carl Mauritz Hågman, född 1818 i Västerås, som verkar ha avgått med döden 1873 eftersom hans änka bodde kvar något år. Karl August Hågman levde i torpet och fick ett tiotal barn, varav tre dog i späda ålder. När Karl August närmade sig 50, fick han tjänst som kyrkvaktmästare i Järfälla kyrka och familjen flyttade till sockenstugan nära kyrkan. Där avled han år 1900, 51 år gammal, av magcancer på serafimerlasarettet, och lämnade hustrun och de yngsta barnen i armod. Då var han egentligen "avdankad" som betyder avtackad, och erhöll troligen en liten pension från staten.

Den sista båtsmannen i Räcksta båtsmanstorp nr 52 (tillika Sund*), hette Karl Herman Benediktus Ernsted Sund, född i Stockholm Adolf Fredrik år 1863. Han ersatte sin företrädare, Gustaf Oscar Norman Sund, född i Österåker 1863 år 1883. Men Karl Herman tjänstgjorde inte så länge; år 1891 skrev han in sig i Stockholms sjömanshus och gick till sjöss. Han ersattes av en vanlig torpare på Sund.

Vilhelm Jansson Åhlberg hette den sista båtsmannen som bebodde Ålsta båtsmanstorp nr 51. Han var född i Täby socken år 1846, och hann bli änkel två gånger 1886 och 1897, innan han avslutade sitt värv och flyttade in till Södermalm och Katarina församling år 1901. Företrädaren som ersattes 1867 hette Johan Erik Åhlberg, född år 1835 i Skinnskatteberg. Även Vilhelm Jansson Åhlberg miste två småbarn av sammanlagt fyra.

Avvecklingen av indelningsverket, eller "det ständiga knektehållet" som det egentligen kallades, påbörjades med ett riksdagsbeslut år 1873 och genomfördes successivt fram till den definitiva upplösningen år 1901. De båtsmän och soldater som önskade fick fortsätta sin tjänstgöring också efter det, och den siste indelte soldaten i landet tjänstgjorde ända fram till 1971 innan han gav sig.

Livet som båtsman var ingen dans på rosor. Stora delar av sommarhalvåret, då örlogsflottan var igång, deltog han i militära övningar och träning. (Karl August Hågman var emellertid aldrig till sjöss, då han tjänstgjorde vid flottans verkstäder i örlogsstationen.) Jordbruket på den lilla åkerplätten båtsmannen hade till förfogande, fick

då brukas av hustrun och deras barn. Det nödortfoga födan, potatis, säd, rovor, ärter, fläsk och möjligtvis lite mjölk som roten bistod med var oundgängligt för överlevnaden. Dock höll de militära myndigheterna koll på att inte rotehållarna fuskade och omöjliggjorde överlevnaden för båtsmannen och hans familj. Regelbundna inspektioner protokollförde brister och förfall, som rotebönderna uppdrogs att åtgärda, och tjänsten som båtsman gav den indelte en något högre status än drängar, torpare och statare, när man samlades till gudstjänst vid kyrkan på söndagarna. ☒

JOJJE LINTRUP

Källor: *Husförhörslängder för Järfälla socken*; *Claes Lorenz Grill: »Statistiskt sammandrag af Svenska Indelningsverket», Stockholm 1856*; *Lars Gustafsson Jr: »Järfällaboken»; samt Wikipedia.*

*Namnet Sund kommer sig av att båtsmansbostället flyttats från Sundby(berg), och att båtsmannens tillnamn fortsatte att vara Sund. Boställets korrekta namn var hela tiden Räcksta båtsmanstorp. Att stället numera stavas Rocksta, beror sannolikt på att man vill skilja platsen åt från Räcksta i Vällingby.

(PS: Om du har kunskaper om de historiska platserna på Järvafältet, eller egna minnen, så är du hjärtligt välkommen att skriva eller berätta i den här artikelserien!)

Gråhäger i Råstasjön, foto: Jonathan Stenvall /N

Hägerarna vid Råstasjön

Gråhägerarna drar till sig en hel del uppmärksamhet hos de som promenerar vid Råstasjön. I stora antal, upp till nära 100 exemplar, finns hägerarna vintertid på sjöns stränder och is, och även uppe i träden. Många flanörer stannar till och häpnar över alla hägerarna som vintertid står blick stilla som isstoder vid sjöstranden. Många undrar vad det är för slags fåglar. Förslag som trana, stork och till och med flamingo har jag hört. De som har turen att promenera vid sjön när hägerarna matas får lite extra att titta på.

Upprinnelsen till Råstasjöns stora hägerkoloni ägde faktiskt rum på Skansen 1932 då det byggdes burar för bland annat häger och andra större fåglar. Häger är kolonihäckande och snart började vilda häger att häcka ovanpå burtaket och runt om i träden. I början av 1970-talet revs fågelburarna för att ge plats åt de nya kronhjorts- och järvanläggningarna. Hägerarna släpptes härvid fria, men de stannade kvar och häckade i området och fiskade i Isbladskärret. Vid den tidpunkten var hägerarna inte så många; antalet varierade och var som mest ca 15 par.

I ett mejl från Henrik Waldenström har jag fått veta att han år 1987 satte upp sex plattformar i några alar vid Isbladskärret för att locka dit Skansens friflygande häger, eftersom de ofta fiskade där. Efter två år kom två par att häcka genom att utnyttja plattformarna för bobygge. Det slutade med att alla Skan-

sens friflygande häger flyttade till Isbladskärret även om inte plattformarna räckte till alla. Därefter har kolonin stadigt vuxit till dagens mer än 70 par. De flesta av Isbladskärrets häckande häger tillbringar vintrarna vid Råstasjön.

Jag flyttade till Solna 1972, i närheten av Råstasjön, och har sedan dess besökt sjön kontinuerligt. Under 70-talet såg man enstaka häger under vinterhalvåret som fiskade i de öppna vakarna. Jag observerade att antalet ökade något i slutet av 70- och början av 80-talet och de började stanna en längre period. I början av 90-talet började en äldre man mata hägerarna med strömming som han fick från en fiskaffär. Han kom med bussen 505 så gott som varje kväll och matade hägerarna. De blev så vana vid honom att han kunde gå fram till vissa av dem och stoppa strömmingen direkt i gapet. Under den perioden ökade hägerarna till ett antal av ca 30 individer. Han höll på med denna matning i många år men rätt som det var upphörde han med matningen och sågs inte mera till. Därefter tog några frivilliga över - bland andra undertecknad - under några år. Det var vid det laget svårt att få tag i strömming och matningen blev därför bara sporadisk. Det upptäcktes att några häger låg döda på isen och då reagerade flera Solnabor och skrev till kommunen med uppmaning att ta ansvar för matandet. År 2006 kom matningen

igång igen genom att kommunen anlät Skansen som leverantör, och detta arrangemang pågår fortfarande. Ca 16 kg strömming/sill levereras vintertid till hägerarna så gott som dagligen. Under de första åren följde gråtrutarna bilen genom hela färden, från Skansen till Råstasjön, enligt uppgift från chauffören. När fisken till en början kastades ut på isen var gråtrutarna, som kunde vara uppemot 80 ex, snabbast att äta fisken. För att rädda maten åt hägerarna byggdes lådor med hål upptill som anpassades till hägerarnas långa halsar. Matningen börjar när isen lägger sig och slutar när hägerarna lämnar sjön på våren. Hägerarna kommer till Råstasjön i början av november och stannar till slutet av mars. Några stannar kvar, och 2011 häckade ett par och fick ut 5 ungar (uppgift från Ari Määttä). Därefter har några par häckat vid Lötsjön som ligger i Sundbyberg, i närheten av Råstasjön. Antalet häger har successivt ökat vid Råstasjön och nu kan man observera ca 80-90 ex, som mest har undertecknad sett 99 ex.

I år, 2018, har Råstasjön blivit naturreservat och hägerarna är en stor del i intresset för sjön. Besökare från när och fjärran kommer för att se och fotografera hägerarna. Jag hoppas att detta kommer att få fortgå och att sjöns även i övrigt rika fågelliv kan få bestå för framtiden. ☒

HASSE IVARSSON
FOTO: JONATHAN STENVALL /N

Program vintern-våren 2019

Exkursioner 2019:

Nyårsplocket i Nyköping 6 januari 2019

Äntligen dags för en rejäl start på fågelåret. Igen ska vi försöka slå det till synes omöjliga målet med 60 arter på nyårsplocket i trakten av Nyköping. Förra året lyckades det ambitiösa gänget inte nå ända fram vilket gör det möjligt för oss att försöka igen. Själv var jag och tittade på fåglar på Sri Lanka och kunder följaktligen inte vara med. Inget Sri Lanka eller annat är planerat varför det är nyårsplocket som gäller. Som vanligt är det viktigt att gå in på hemsidans anslagstavla alternativt på FB för uppdatering. Vi har bara behövt ställa in en gång på grund av vädret, men man vet aldrig hur vädret blir.

Som vanligt åker vi i egna bilar och reglerna för detta finns på hemsidan. Fram till onsdagen den 20 december kan ni skicka er anmälan till ulf.svahn@gmail.com. Lägg med ditt mobiltelefonnummer och om du kan vara chaufför. ☒

Vecka 11 en klassisk uggleupplevelse i Uppland i JOK: s regi, ledare Ulf Svahn:

2018 och ugglor ska vi glömma snabbt. Inte minst för ugglornas skull. Ett mycket svårt år med sen vinter och mycket hård skare gjorde det svårt att vara ugglor 2018. Det blev så dåligt att det inte heller blev någon exkursion p.g.a. förutsättningarna. Den som trots allt inte ger sig får till slut njuta av dessa trolska fåglar. Det rycker i ugglearmen och bäst är det i skymning och ut över mörk kväll och natt. Ingen skillnad under 2019. Med allt ifrån 0 arter under ett bedrägligt år till 4 arter som bäst måste man vara ödmjuk inför resultatet. Hur det blir i år för de som följer med under den bästa kvällen i vecka 11 se, då vi tar oss ut i markerna. Det blir norra Uppland som vanligt, men var är inte spikat förrän rapporterna börjar dugga in. Vi tar den kväll under vecka 11 där förutsättningarna ser ut som bäst och åker vid 16 -17-tiden och kommer tillbaka till Rotebro vid 23-tiden. Vi åker i egna bilar och delar på kostnaden enligt JOK: s mall. Startpunkten blir alltså som vanligt i Rotebro vid pendeltågsstationen där vi parkerar de bilar som eventuellt inte behövs och där eventuella pendeltågsberoende kommer in i systemet. Vi tar med oss det vil vill äta/dricka och har en paus inlagd under kvällen. Ta chansen och bygg på med någon ugglor du inte har i listan för året eller i livet. Det vi kan hoppas på är sparv-, slag-, pärl-, och kattuggla. Om det finns någon känd berguv eller hornuggla i faggorna kan vi gå efter det också.

Exkursionsledare är Ulf Svahn och det krävs inga särskilda förkunskaper och det är ingen ansträngande skådning. Kostnaden är bilkostnad enligt JOK:s mall ca 150 kr per person. Anmälan till ulf.svahn@gmail.com. Max 3 bilar med sammanlagt 12 personer så vänta inte med anmälan.

Kvällsvandringar kring Säbysjön, tisdagar i maj med Ulf Svahn eller Johan Wallin som exkursionsledare

Det är alltid svårt att spå när det kommer sångare och exempelvis sumphönan varför det är bra att organisera ett antal försök. Vi kör alla tisdagar i maj då det kan vara kallt eller varmt soligt eller regn. Hittills har vi inte haft snö eller hagel men förr eller senare kommer det med. Vandringarna har snabbt blivit populära men än så länge håller vi ut för att alla som kommer är välkomna. Vi startar tisdagen den 7 maj och håller på i åtminstone 3 veckor till, 14 maj, 21 maj, 28 maj. Om allt faller på plats kan det bli någon i juni också men det annonseras i så fall på hemsidans anslagstavla. Det behövs ingen föransmälan och det kostar inget. Dock är det en tid på året där mycket kan hända varför man alltid ska gå in på anslagstavlan på JOK: s hemsida alternativt på facebooksidan Fågelskådare på Järva och kontrollera hur det ser ut. Har vi tur kan vi få ihop, någon eller fler av vassångare, kärrsångare, flodsångare eller småfläckig sumphöna som till och från hörs längs Säbysjön. Vi träffas klockan 18:30 på den parkering vid Säby gård som ligger närmast Jakobsberg och utgår gående därifrån. Om de finns någon intressant fågel på annat ställe åker vi dit i egna bilar. ☒

Fågelvandringar 2019:

Bengt Sundbergs fågelvandringar 27/1, 24/2, 31/3 och 28/4 utgår alltid från Naturskolan vid Väsby gård klockan 09:00. Tempot är lugnt så att alla fåglar kan artbestämmas och alla kan hänga med. Lämplig klädsel och fikatermos gör vandringen extra trevlig.

Övriga aktiviteter 2019:

Fågeltornskampen äger rum lördag 4/5

Fågelskådningens dag 5/5. Rikard

Exkursion till Öland. Stig Holmkvist kommer att leverera en text om detta till JL att lägga in i JOK-bladet.

Hasse Ivarsson ställde sig vid förfrågan positiv till att arrangera någon aktivitet, vandring eller liknande på södra Järvafältet.

Innekvällar 2019:

Årsmötet 5/2: Johan Wallin exposé över året som gått. Se även kallelse på sidan 3 i denna tidning.

Ngn gång i mars-april Hans Jörnvall ?

2/4 Peter Hunger ?

Johan Wallin återkommer på hemsidan och i Fågelskådare på Järva (Facebook) och de två senare innekvällarna eftersom de inte är riktigt spikade än. ☒

Det är aktuellt med förnyelse av ditt medlemskap i JOK. Vi hoppas naturligtvis att du även i fortsättningen vill vara medlem i JOK. Betala i så fall in din medlemsavgift senast den sista februari. Medlemsavgiften är 100 kr. Vid betalning är det viktigt att du anger ditt namn, men gärna också ditt medlemsnummer som du hittar i medlemsförteckningen.

PG PlusGiro		INBETALNING/GIRERING A		Kod 1
Meddelande till betalningsmottagaren		Till PlusGirokonto		
Arsavgift		5 8 0 1 3 2 - 9		
Namn: _____		Betalningsmottagare (endast namn)		
Adressändring eller andra medlemsfrågor kontakta medlemsansvarig: Clas Cronlund, clas.cronlund@gmail.com		Järvafältets Ornitologiska Klubb		
Meddelande kan inte lämnas på baksidan		Avsändare (namn och postadress)		
Från PlusGiro-/personkonto (vid girering)		Svenska kronor		öre
				1 0 0 . 0 0
#	#			#04#

Fikapaus på Café Säby Gård

Fågelskådare klarar sig inte utan fika. Har vi glömt termoserna hemma, är det som när rökaren glömmat ciggarna i bilen, eller än värre när den moderne Svensson råkar glömma mobilen hemma... Plötsligt känner man sig enormt beroende av Lasten med stort L.

Nåja, det finns ju fik! Och ibland, när man varit ute i busken långa stunder, är det skönt att göra ett besök på caféet och få i sig lite nybryggt kaffe och en nybakt bulle!

Café Säby Gård ligger inrymt i ett gammalt sädesmagasin alldeles framför den gamla herrgårdens gårdsplan, mitt emot stallbyggnaden, och är tätt förknippat med ridverksamheten där på flera sätt. Magasinet togs dit under militärtiden, när flygplatsen byggdes och man rev de byggnader som stod i vägen för nybyggnationen. Man kan förmoda att magasinet legat invid någon av områdets kvar-

nar. Sedan tjänade magasinet som lager under en period, då Järfälla kommun hade köpt upp markerna av kronan. Om det kan man läsa i Järfällaboken II som skrevs under 70-talet.

När magasinet omvandlades till café vet inte den nuvarande ägarinnan, **Denise Susenbeth** (27), men hon berättar att hon själv tog över rörelsen efter sin farmor Christel Susenbeth, som pensionerade sig våren 2016.

- Farmor övertog caféet efter någon som hette Stina år 2008. Men familjen hade anknytning till stallet och hästarna sedan länge, eftersom jag började rida här i Säby när jag var fem år gammal.

- Jag köpte häst 2001 och vi gick och fikade här titt som tätt.

När vi gör intervjun är det en onsdag strax efter öppnandet, och ganska lugnt, så Denise har tid att sitta och prata med mig. Annars kan det vara

ganska hektiskt och en relativt lång kö fram till kassan. Särskilt på helgerna då det kan bli fullt både ute och inne.

Många kunder kommer in i ridkläder, men de flesta är nog äldre som avslutar motionspromenaden med en kopp kaffe. En stor grupp är barnlediga mammor som träffas, promenerar och fikar med kompisarna. Hussar och mattar som varit ute och motionerat sin vovve är en betydande kategori, och det leder till en och annan uppståndelse när det blir skälla av...

- Vi är två heltider som jobbar här, men jag sysselsätter ett tiotal personer. Allt är hembakat utom chokladbollarna, dammsugarna och glassen i princip, och man kan få sig en hemlagad gulaschsoppa eller linsoppa, en paj, eller en räkmacka om man behöver luncha. Hur många fågelskådare som begagnar sig av faciliteterna här är svårt att säga. Denise berättar att det kommer in en

ård

och annan kikare, men de som kommer med bil lämnar nog grejorna i bilen innan de går in och fikar.

När jag sitter i caféet några dagar senare för att komplettera fotograferandet när det är mer folk i rörelse, dyker en flock cyklister upp och klampar med sina hårda skosulor. Det är en relativt ny kategori, som tär hårt på skogsstigarna i naturreservatet. Terrängcyklarerna river upp stora sår där de far fram, och det är med en faslig fart de stormar fram på grusvägarna i området. Kanske en fartbegränsning kunde vara på sin plats?

Fast även fartfyllda cyklister verkar gå på vår uppiggande älsklingsdryck som gärna ska intas tillsammans med caféets vaniljbulle XXL, eller mina favoriter, hemlagade knapriga hallongrottor. Prova själv nån gång vetja! ☒

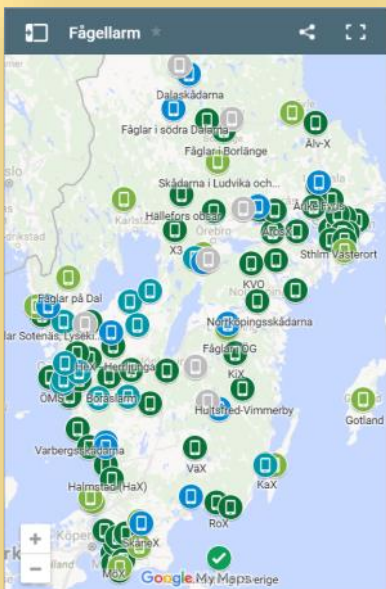
JOJE LINTRUP (text & foto)

Fågellarmen via BAND allt populärare...

De lokala fågellarmen, ofta distribuerade via appen BAND, har blivit väldigt använda av fågelskådare runt om i landet. Det plockar upp nya lokala BAND-larm lite här och var. I vår närmaste omgivning återfinns vi förutom oss själva ("JOK-larm") även "Sthlm Västerort", "Ekerö Birders", "Ekoparken", "Fysingen", "Vallentuna larm", "Hjälstaviken" och "SthlmBetong". Men det finns snart ett BAND-larm för varje grupp som vill meddela sig internt. Här ute i västra Storstockholm finns säkert några mindre offentliga grupper på BAND. Själva har red. Bildat en ugglelyssningsgrupp kallad "Ugglegruppen", som den som vill kan ansluta sig till om man vill hänga med på ugglelyssning på våarna. För den som söker nya larmgrupper att ansluta sig till, finns "Fågellarm (i Band och andra forum)", där man återfinns en lista och en karta över alla kända fågellarm. BAND larmar med ett plingande i mobilen som har sin egen karaktär. Resultatet har blivit ett ständigt plingande i skådnarnas fickor, varvid de plockar upp mobilen och försjunkar sig i den - hellre än att kolla på de fåglar de har runtomkring sig... ☒

Redan 1956...

...upptäcktes Järvafältets första **svarthakade buskskvätta**, meddelar vår första ordförande, Robban Franzén i profilen (på annan plats i denna tidning). Den blev artad av professor Gustaf Rudebeck, en av legendarerna inom vårt gebit. Så, sorry Ari, du får ståta som god tvåa och trea. ☒

Igelbäckensreservatets invigning med tal av de styrande miljöpolitikerna (C,S & MP) i Järfälla kommun.

Invigningen av det nya Igelbäckensreservatet...

...gick av stapeln den 29 augusti, och innebär att Igelbäckens, som sträcker sig mellan Säbysjön i nordväst, till Ulriksdals slott och vidare ut i Edsviken, har ett bestående skydd längs hela sträckningen. Det nya reservatet täcker in området mellan västra Järvafältets naturreservat och Igelbäckens kulturreservat (se artikel i förra numret av JOK-Bladet). Tyvärr medför arbetena med den nya T-banan till Barkarbystaden att man inte tänker ta bort bäckens kulvertering under flygplatsen förrän T-banetunnelarna är klara om cirka 4 år. Vi kan förmoda att detta även gäller Djupabäckens som rinner i kulturreservatet. ☒

Vill du hjälpa till?

JOK bedriver en hel del aktiviteter som kräver fysiska insatser. Det kan röra vintermatning av fåglar (JOK har fem matningar på Järvafältet), skötsel av Igelbäckens dämme, vassröjning på Säbysjön vintertid, holkuppsättning, etc. Klubben deltar också i Naturcaféets drift på söndagar, tillsammans med andra föreningar... Det ger en välbehövlig inkomst som främst läggs på fågelfrön till matningarna. Välkommen att anmäla ditt intresse till styrelsen som ser till att ta hand om dig! ☒

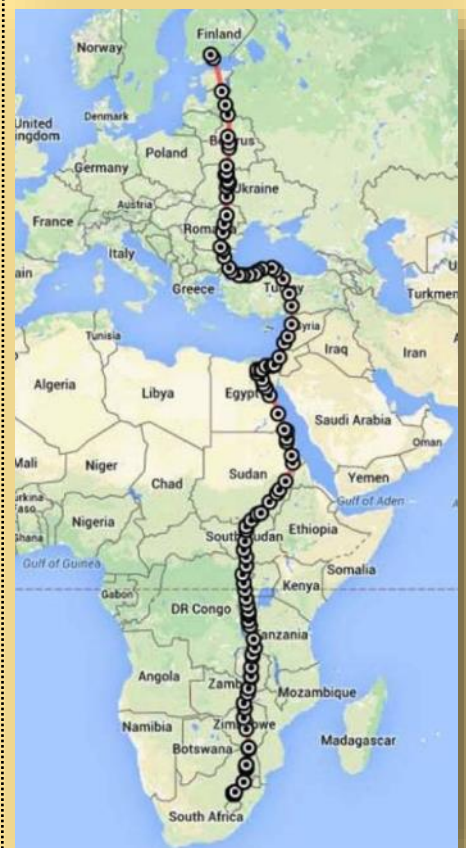
Fotografierna...

...i JOK-Bladet är samtliga skänkta av duktiga naturfotografer och är viktiga bidrag till naturskyddet i vårt område och på annat håll. Hjärtligt tack till dem! ☒

Snabbflyget hem...

...tog denna **bivråksbona** från sin övervintningsplats i Sydafrika till sommarvistet i Finland. Hon märktes alltså sommaren 2014 och flyttade till Afrika på hösten, som alla bivråkar gör. Hon spenderade vintern (eller sommaren om man så vill) kring staden Reitz i Fristatsprovinsen i Sydafrika, vars

läge på södra halvklotet gör att det är sommar när vi har vinter. Detta framgick eftersom fågeln försetts med en spårningsutrustning som sänder positioner till en satellit med jämna mellanrum. Den 20 april 2015 startade hon sin hemfärd (se kartan) och den 2 juni var hon hemma igen. 1000 mil på 42 dagar, eller 23 mil om dagen. Det kan man kalla en riktig bedrift! [Källa: Facebook] ☒

QR-koden för JOK...

...ser ut så här. Riktat man mobilens kamera mot kodrutan, hamnar man på hemsidans förstasida, förutsatt att man laddat ner en app som läser QR-koder (gratis). Metoden kan användas på olika sätt. Ett bra sätt är att sätta upp en rad QR-koder längs en slinga och koppla en fråga till varje kod. Då kan man med samma inplastade smålappar lägga ut tipspromenader, och byta ut frågorna varje vecka eller månad. Systemet tillåter att man gör det hemifrån i lugn och ro. JOK kommer att pröva konceptet. ☒

Friluftsbadet i Eggeby

...är ett förtret för naturen i Södra Järvafältet, som konstateras på annan plats här. Under grävningens gång har man emellertid funnit en intressant skärva av en runsten i marken. Stor som en handflata, med bara en runa, men med en trolig koppling till Eggeby gård, som under medeltiden var prästgård till Spånga kyrka som ligger en liten bit därför. [Källa: Riksantikvarieämbetets blogg] ☒

Varg i faggorna igen...

...denna gång rapporterad från nordvästra Rotebro, alltså strax utanför Järvafältets naturreservat. Vi på redaktionen tror att det kan vara samma varg som rapporterades i förra numret. Kanske har den hållit till i trakten hela tiden...? ☒

Klubbstyrelsen

Ordförande: Ulf Svahn

Vice ordförande: vakant

Sekreterare: Ulf Franzén

Kassör: Björn Wester

Ledamot: Clas Cronlund

Ledamot: Elisabeth Eklund

Ledamot: Bengt Sundberg

Ledamot: Johan Wallin

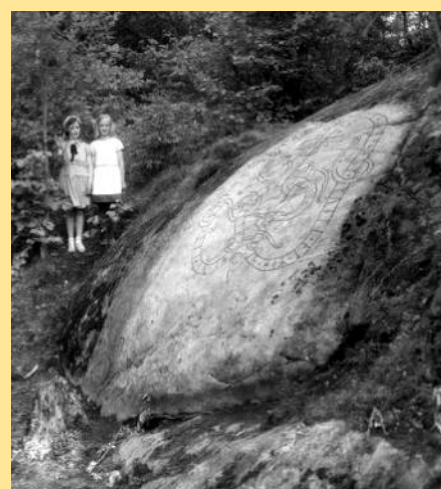
Adj. redaktör: Jojje Lintrup

För kontaktpuppgifter se hemsidan jokhemsida.se

Vanvårdad ristning...

I närheten av Säby gård, närmare bestämt på andra sidan koloniträdgården, finns en vikingatida runristning på berghällen. En skylt är uppsatt för längesedan. Tyvärr syns inte mycket av ristningen längre, för den har täckts av moss, och skylten är både vandaliserad och solblekt, och går inte att läsa överhuvudtaget. Här får såväl kommunen, länsstyrelsen och riksantikvarieämbetet skämmas ordentligt! Bilden till höger visar hur ristningen ser ut när den är välvårdad. Om Järvafältets gamla runristningar kommer förresten en framtida historikartikel att handla och då får vi veta vad det egentligen står där. ☒

Kortrecension:

NYFIKEN PÅ FÅGLAR av Anders Bjärvall.

När jag letar ibland mina böcker återfinner jag mängder av gamla rapporter jag införskaffat under åren, och det är förvånansvärt många som är skrivna av fortfarande aktiva ute i busken. *Björnen i Sverige* och *Inställningen till varg i Sverige* är två av dem som Anders Bjärvall bidragit med. Båda utgivna på 70-talet, då jag började engagera mig i naturen på allvar. Därför är det spännande att få hjälp med det egna retrospektiva återblickandet genom den i somras utgivna boken *Nyfiken på fåglar - Axplock ur dagböcker under 65 år*. Jag upplever det som en lågmäld bok, lite som Anders själv, som faktiskt, för den som inte känner till det, är medlem i JOK och dessutom en av klubbens grundare, tillika redaktör för *Järvafältets Fågelblad* - numera kallat *JOK-Bladet*!

I boken får vi följa Anders i olika faser av hans fågelskådande, från barndomen till upplevelser under sitt yrkesliv där han i princip alltid varit verksam i naturens tjänst, bl.a. som kanslichef i Naturskydds-

föreningen och senare som rovdjursexpert på statliga Naturvårdsverket. Uppenbart är att dagens fågelskådande helt olik det Anders berättar om, för där saknas nutidens ständiga jagande efter rariteter och dagens skogar av uppräddade tubkikare, som dessvärre ersatt det tålmodiga smygandet i buskar och gräs, och den intima upplevelsen av alldeles nykläckta dunungar i gräsandens bo. /JL ☒

Posttidning B

JOK-Bladet

Båtsman Nähls Gränd 4

163 47 Spånga

Gott Nytt Fågelår!

tillänskas av redaktionen och styrelsen

Anna Lyubútova